

İQLİM DƏYİŞİKLİYİ İLƏ MÜBARİZƏDƏ HÜQUQ-MÜHAFİZƏ ORQANLARININ FƏALİYYƏTİ

KAMRAN ƏLİYEV¹

Annotasiya

Bu məqalədə iqlim dəyişikliyinə neqativ təsirlərinin qarşısının alınmasında hüquq-mühafizə orqanlarının səfərbər olunmasının vacibliyi və “iqlim cinayətlərinə” görə məsuliyyət məsələsi müzakirə ediləcəkdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə iqtisadi potensialın artırılması hesabına xalqımızın rifahının yüksəldilməsi ilə yanaşı təbiətə qayğı göstərilmişdir. Həmin xətti davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin bu sahədəki uğurlu dövlət siyasəti dünya miqyasında tanınması və qəbul edilməsi ilə nəticələnmişdir. İqlim dəyişikliyinə əleyhinə beynəlxalq tədbirin ölkəmizdə keçirilməsi bu prosesdə hüquq mühafizə orqanlarının aktivliyini tələb edir. Əsasən beynəlxalq müstəvidə gedən hüquqi proseslərin milli səviyyədə əlaqələndirilməsi, ümumən bu proseslərin hüquqi əsaslarının axtarışının davam etdirilməsi, iqlim dəyişikliyinə görə məsuliyyət növlərinin müəyyən edilməsi vacibdir. Hüquq mühafizə orqanlarının əsas fəaliyyətinin cinayət ədalət mühakiməsi sahəsində cərəyan etdiyinə görə həmin qəbildən olan cinayətlərin dispozişiyasının formalaşması da bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu mürəkkəb problemin həlli üçün müzakirələr davam etdirilərək daha geniş sayda alim və praktik hüquqşünasların dialoqu intensivləşdirilməlidir.

Açar sözlər: iqlim dəyişikliyi, ətraf mühit, beynəlxalq hüquq, məsuliyyət məsələləri, hüquq mühafizə orqanları, ekoloji cinayətlər, global problemlər.

I. Problemə ümumi baxış

Azərbaycanın tarixi məqamlarında rəhbərlikdə olmuş Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda sənayeləşmənin və kənd təsərrüfatının inkişaf etdiyi dövrdə daim təbiətə qayğı ilə yanaşmış, ekoloji tarazlığın qorunması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirmişdir.

Görülən işlərin nəticəsi olaraq ölkəmizin zəngin flora və fauna müxtəlifliyi qorunub, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə prioritet məsələ kimi diqqətdə saxlanılmışdır.

Cənab Prezident İlham Əliyev Ümummillî Liderin ekologiya sahəsində həyata keçirdiyi siyasəti davam etdirərək bu siyasəti yeni bir müstəviyə qaldırmış, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində milli yanaşma qəbul etmiş, Azərbaycanın bu milli yanaşmasını beynəlxalq müstəviyə qaldıraraq digər ölkələr üçün nümunə olmuşdur.

Həmin yanaşmanın davamı olaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 25 dekabr 2023-cü il tarixli Sərəncamına əsasən, 2024-cü il ölkəmizdə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilmişdir.

Ölkəmizdə keçirilən COP29 kimi mötəbər tədbirdə iqlim fəaliyyətinə dair mühüm məsələlər müzakirə edilmiş və həmin tədbir biomüxtəlifliyin qorunması, ekoloji cinayətlərə qarşı mübarizə, karbon emissiyalarının azaldılması üçün hüquq-mühafizə orqanlarının səylərini gücləndirmək baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirlər ölkənin yaşıl enerji təşəbbüslərinə və ətraf mühitin mühafizəsinə bağlılığını nümayiş etdirir. COP29-a ev sahibliyimiz beynəlxalq ictimaiyyətin bu sahədəki səylərini tanımasının göstəricisidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev COP29 açılış mərasimində qeyd etmişdir ki “ötən ilin dekabrında təxminən 200 ölkənin yekdil qərarı ilə Azərbaycana COP29-a ev sahibliyi etmək şərəfi verildi. Biz bu qərarı ölkəmizə olan hörmətin əlaməti, beynəlxalq arenada oynadığımız fəal rolun dəyərləndirilməsi kimi görürük”.

¹ Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroru / ap@prosecutor.gov.az

COP29-un nəticəsi olaraq ən mühüm nəticələrdən biri də 2035-ci ilə qədər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqlim layihələrinin inkişafı üçün hər il 1,3 trilyon ABŞ dollarının səfərbər edilməsi ilə bağlı razılıq əldə edilməsi olmuşdur.

Bakıda keçirilən COP29 çərçivəsində Azərbaycanın Baş Prokurorluğu və BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq İdarəsi (BMTNCİ) tərəfindən təşkil olunan müxtəlif ölkələrin hüquq-mühafizə orqanlarının iştirakı ilə 15 noyabr 2024-cü il tarixində “İqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə hüquq-mühafizə orqanlarının səfərbər olunması” adlı yüksək səviyyəli sessiya keçirilmişdir.

Azərbaycan Baş Prokurorluğu, BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq üzrə İdarəsinin (BMTNCİ) təşkil etdiyi, həmçinin BƏƏ Daxili İşlər Nazirliyinin həmsədri olduğu sessiyada ölkə rəsmiləri ekoloji cinayətlər üzrə aparılan tədbirlər barədə məlumat vermişlər.

Bu tədbirdə iqlim fəaliyyətinə dair mühüm məsələlər müzakirə olunmuşdur. Tədbir biomüxtəlifliyin qorunması, ekoloji cinayətlərə qarşı mübarizə, karbon emissiyalarının azaldılması üçün hüquq-mühafizə orqanlarının səylərinin gücləndirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

COP29 çərçivəsində “İqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə hüquq-mühafizə orqanlarının səfərbər edilməsi”nə həsr olunmuş yüksək səviyyəli sessiyadan öncə Bakı şəhəri, Suraxanı rayonu ərazisində yerləşən Bülbülə gölünün yanındakı yeni salınmış “Cərimə parkı”nda müxtəlif ölkələrin prokurorluq orqanlarının iştirakı ilə 200 ədəd xatirə ağacı əkilmiş, bununla həmin parkda ümumilikdə əkilmiş ağacların sayı 1700-ə çatdırılmışdır.

II. İqlim dəyişikliyi global problem kimi

İqlim dəyişikliyi müasir dövrün ən ciddi global problemlərindən biridir. Bu problem təkcə ətraf mühitin və təbiət resurslarının qorunması ilə bağlı deyil, həm də insan hüquqları, iqtisadiyyat və sosial ədalət məsələlərini də əhatə edir. İqlim dəyişikliyi nəticəsində baş verən təbii fəlakətlər, əkin sahələrinin azalması, su qıtlığı və sair problemlər bir çox ölkələrdə insan hüquqlarının pozulmasına səbəb olur.

Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycanın 2030-cu ilə qədər sosial-iqtisadi inkişafına dair beş milli prioritetindən biri də “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi” yanaşmasıdır. Bu prioritetə uyğun olaraq, ətraf mühitin yaxşılaşdırılması, yaşıllıqların bərpası və genişləndirilməsi, su ehtiyatlarının və dayanıqlı enerji mənbələrinin səmərəli istifadəsi üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Hazırda yaşıl enerji növlərinin yaradılması və yaşıl enerjinin dünya bazarlarına nəqli Azərbaycanın enerji siyasətinin əsas prioritetidir.

Artıq ölkə Prezidenti işğaldan azad edilmiş Qarabağı və Şərqi Zəngəzuru yaşıl enerji zonası elan edib, ekosistemin bərpasına, “ağıllı şəhər” və “ağıllı kənd” kimi innovativ yanaşmaların tətbiqinə başlanılmışdır.

Azərbaycanda ilk böyük yaşıllaşdırma layihəsinin əsasını məhz Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə mütəfəkkir şair İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyi münasibətilə bir gündə respublikamızda 650 min ağacın əkilməsi ilə başlanmış, daha sonra bu təşəbbüs şaxələnərək daim inkişaf etmişdir.

Azərbaycan Prokurorluğu da bu sahədə uzun illərdən bəri fəallıq nümayiş etdirir və Ulu Öndərin siyasətinə uyğun olaraq Azərbaycan ətraf mühitin mühafizəsinə, yaşıllıqların qorunması, ekologiyanın müdafiə olunmasına öz töhfəsini verir.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası ətraf mühitin mühafizəsi üzrə BMT-nin “İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası” və onun “Kioto Protokolu”na, “Səhrələşməyə qarşı Mübarizə Konvensiyası”na, “Bioloji Müxtəliflik haqqında” Konvensiya və onun “Kartagena Protokolu”na, “Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında” Avropa Konvensiyasına, “Bitki mühafizəsi haqqında” Beynəlxalq Konvensiyaya, “Yeni bitki sortlarının mühafizəsi haqqında” Beynəlxalq Konvensiyaya, İqlim dəyişmələri üzrə Paris Sazişinə, UNESCO-nun “Əsasən su quşlarının yaşama yeri kimi beynəlxalq əhəmiyyətli olan sulu-bataqlıq yerləri haqqında” Konvensiyaya, “Ozon qatının qorunması haqqında” Vyana Konvensiyası və ona dair protokollara və digər sənədlərə qoşulmuşdur.

Cənab Prezident tərəfindən prokurorluğun yeni strukturu təşkil olunarkən xüsusi bir qurum Cinayət təqibindən kənar icraatlar idarəsi təsis olunmuş və həmin idarə qısa zaman ərzində mühüm sosial sahələrlə yanaşı ekoloji sahəyə xüsusi diqqət göstərərək bu sahədə fəaliyyətinin düzgün qurulması,

respublika üzrə vahid təcrübənin formalaşdırılması, qanun pozuntularının vaxtında aşkar edilməsi, gələcəkdə bununla bağlı cinayət təqibinin təşkil olunması, o cümlədən inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatın aparılmasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının tətbiqinə və icrasına prokuror nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin edir.

2024-cü ilin 1 yanvar tarixindən məqalənin dərc olunduğu tarixədək Cinayət təqibindən kənar icraatlar idarəsi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 247-261-ci maddələrini əhatə edən ekoloji cinayətlər fəslə ilə müəyyən edilən cinayətlər üzrə 153 cinayət işi başlanmışdır. Başlanmış cinayət işlərinin böyük bir qismi qanunsuz ağacəkmə cinayətləri ilə (CM-nin 259-cu maddəsi üzrə) bağlı olmuşdur.

Ümumən idarə təsis olunandan sonra 1069 sayda cinayət xarakterli məlumatla baxılmış, 568 sayda cinayət işi başlanmışdır və yalnız 328 halda cinayət işinin başlanması rədd edilmişdir. Digər hallarda cinayət xarakterli məlumatların təkrarlandığına görə birləşdirilməsi, aidiyyəti üzrə göndərilməsi, əlavə məlumat olduğuna görə mövcud cinayət işlərinə birləşdirilməsi və digər məsələlər aid olmuşdur. Araşdırma zamanı cinayət hadisələrinin baş verməsinə dair əsaslı şübhələr olmuş hallar üzrə 60,299,474.65 manat həcmində ziyan dəymiş, cinayət xarakterli məlumatlara baxılması mərhələsində 6,312,380.00 manat həcmində ziyanın ödənilməsi təmin edilmişdir. Praktik təsir vasitələr baxımından daha geniş imkanlar verən cinayət işlərinin istintaq zamanı bu qəbildən olan cinayətlərə görə dəymiş ziyanın 7,859,635.00 manat həcmində ödənilmişdir.

Qeyd olunan dövr ərzində Cinayət təqibindən kənar icraatlar idarəsi tərəfindən ətraf mühitin mühafizəsi, təbiətdən istifadə və ekoloji təhlükəsizlik qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalara aid işlər üzrə 100-dən çox inzibati icraat başlanılaraq baxılması üçün aidiyyəti üzrə məhkəmələrə və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına göndərilmişdir.

Cinayət təqibindən kənar icraatlar idarəsi tərəfindən ətraf mühitin mühafizəsi, təbiətdən istifadə və ekoloji təhlükəsizlik sahəsində qanun pozuntularından çəkirmək məqsədi ilə vətəndaşlara və vəzifəli şəxslərə 205 rəsmi xəbərdarlıq edilmiş, qanunvericiliyin tələblərinin pozulması ilə əlaqədar müxtəlif qurumlara 230 təqdimat göndərilmişdir.

Ekoloji hüquqpozumaların qarşısının alınması məqsədilə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində həyata keçirilmiş ciddi nəzarət tədbirləri, prokurorluq və hüquq mühafizə orqanlarının birgə səyi nəticəsində qanun pozucuları barəsində tətbiq edilən qanunamüvafiq sərt tədbirlər, eyni zamanda davamlı olaraq birgə aparılan maarifləndirmə və təbliğat işləri nəticəsində əvvəlki illərlə müqayisədə son dövrlərdə ekoloji cinayətlərin baş verməsi ilə bağlı faktların sayında azalmalar müşahidə edilir.

Yaşılıqların və meşə ehtiyatlarının mühafizəsi istiqamətində ekoloji hüquqpozumalara qarşı prokurorluq orqanları digər hüquq-mühafizə və dövlət qurumları ilə birgə səmərəli əməkdaşlıq çərçivəsində maarifləndirmə, bilik və bacarıqların artırılması tədbirləri ilə yanaşı, bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, yaşılıqların qanunsuz kəsilməsi hallarının qarşısının alınması məqsədilə bu növ cinayət əməlinə görə tətbiq ediləcək cəzaların sərtləşdirilməsi, təqsirləndirilən şəxs haqqında tətbiq edilən cəzanın daha ədalətli olmaqla, şəxsin vurduğu ziyanın həcminə adekvat olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi ilə bağlı təkliflər irəli sürülmüşdür.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu tərəfindən ətraf mühitin mühafizəsi, təbiətdən istifadə və ekoloji təhlükəsizlik sahəsində qanun pozuntularına yol vermiş şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunması və dəymiş ziyanın ödənilməsi, o cümlədən ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislərin əlaqələndirilməsi, bu sahələrdə mövcud təcrübəni bölüşməklə çoxmərtəbəli münasibətlərin səmərəli təşkil edilməsi və inkişafının təşviqi məqsədi ilə ECOLEAD platforması formalaşdırılmışdır.

Ulu Öndərin ildönümündə ağacların əkilməsi ilə başlanılan layihə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Bakı Dövlət Universiteti arasında 24.06.2024-cü il tarixdə Xankəndi şəhərində Anlaşma Memorandumunun imzalanması ilə rəsmi olaraq təsis edilmişdir.

ECOLEAD platformasının komponentlərindən olan və yaşılıqları qanunsuz məhv etmiş şəxslərin eyni sayda ağac və kolları natura formada ödəməsi və könüllü ianə hesabına formalaşdırılan Cərimə Park şəhərin müxtəlif yerlərində, o cümlədən Bakı şəhəri, Suraxanı rayonu, Bülbülə qəsəbəsində 6,6 ha

sahədə salınmışdır. Cərimə parkında 1700 ağac əkilməmiş, ümumilikdə isə əkilməmiş ağacların sayı 2500-dən çox olmuş, hazırda bu proses davam etdirilir.

ECOLEAD layihəsinin əsas məqsədlərindən biri də Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında münafiqşədən sonrakı ekoloji problemlərin daha yaxşı həlli üçün tədqiqat ehtiyaclarını, ekoloji pozuntuların qarşısının alınması və həllinə maraqlı tərəflərin cəlb edilməsini, ekoloji sahədə peşəkarlararası dialoqun təkmilləşdirilməsinə xidmət etməkdir.

Prokurorluq orqanları hüquq-mühafizə orqanları və digər aidiyyəti qurumları ilə birgə çalışmalı, qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və iqlim dəyişikliyinə neqativ təsirlərinin qarşısının alınmasının təmin edilməsi üçün yeni yanaşmaları inkişaf etdirməli, qanunun gücündən istifadə edərək, ətraf mühitin qorunmasına, ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinə və iqlim dəyişikliyinə mənfi təsirlərinə qarşı qlobal səviyyədə daha təsirli tədbirlər görməlidir.

Qeyd olunmalıdır ki, iqlim dəyişikliyi əsasən iqtisadi fəaliyyət nəticəsində ölkələrin iqtisadiyyatlarının güclənməsi, bunun kökündə duran sənaye artımının yanakı bir nəticəsi olaraq qəbul edilir. Bu baxımdan qlobal kontekstdə iqlim dəyişikliyinə qarşısının alınması da haqlı olaraq məhz iqtisadi blok çərçivəsində proseslərin optimallaşdırılması, enerji resurslarına qənaət rejimində istifadə olunması, əhəlinin daha az tullantılar izhar etməsində görünür.

Bununla belə, dünya ictimaiyyətinin getdikcə qəbul etdiyi reallıq ondan ibarətdir ki, iqlim dəyişikliyi yalnız iqtisadi, maarifləndirmə və qabaqçılıq tədbirlərlə həll edilə bilməz. Bu sahədə mütərəqqi fikirləri əks etdirən Byrnin qeyd etdiyi kimi, dünyanın iqlim dəyişikliyinə düçar qalması, fərdlərin, şirkətlərin, nəhəng beynəlxalq korporasiyalarının və hətta dövlətlərin “iqlim cinayətlərinə” görə məsuliyyətə cəlb olunması məsələsi ortaya çıxır [1]. Bu proses bir tərəfdən məsuliyyət daşıyan subyektlərin müəyyən edilməsi ilə yanaşı zərərçəkmiş tərəfin, yəni iqlim dəyişikliyi nəticəsində əziyyət çəkən şəxslərin və xalqların da öz hüququnu tələb etməsinə də səbəb olur.

III. İqlim dəyişikliyinə qarşı beynəlxalq-hüquqi mübarizə

Maraqlı məsələ odur ki, beynəlxalq hüquq müstəvidə “iqlim cinayətləri”nə görə məsuliyyət hansı həddə və şəkildə müəyyən ediləcək? Müəyyən olunacaq pozuntulara görə tədbirlər hansı istiqamətdə inkişaf edəcək, beynəlxalq hüquq ictimaiyyəti daha çox mülki xarakterli sanksiyalara üstünlük verəcək, yoxsa cinayət hüququ müstəvisində yeni institutlar ortaya çıxacaq? Bəzi hüquq alimlərinin düşüncəsinə əsasən beynəlxalq konsensus əsasında müəyyən edilən karbon emissiyalarının normalarının pozulması cinayət hesab olunmalıdır. Bu cür təkliflər müəyyən dərəcədə obyektivliyi əks etdirsə də, yenə də cinayət prosesi baxımından sübut etmədə çox ciddi problemlərə gətirib çıxara bilər.

Milli müstəvidə tədbirlərin görülməsi bəzi alimlərin düşüncələrinə yetərli hesab edilə bilər. Belə ki, yuxarıda istinad edilmiş Byrnin mövqeyindən bir qədər fərqli olaraq, Gilbertin bu məsələlərə münasibəti bir qədər skeptikdir [3]. Bu alimin fikrincə iqlim dəyişikliyinə cavab olaraq sərgilənən müxtəlif mövqelər beynəlxalq hüquqa istinad etsələr belə, əsasən daxili qanunvericilikdə öz əksini tapır. İqlim dəyişikliyinə beynəlxalq cinayət hüququ müstəvisində tətbiqi üçün zəmin verən ictimai təhlükəli nəticə insanların iqlim dəyişikliyi nəticəsində məcburi köçkünlərə çevrilməsidir. Bu baxımdan iqlim dəyişikliyinə aid cinayətlər hesab olunan əməllərin dispoziyasının formalaşdırılmasında ciddi məhdudiyyətlərin olması düşünülür. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin bu sahəyə Roma Statutunun tətbiqinə fikir bildirən alim praktik baxımından bu sahədə sübut etməni problemli hesab edir.

Buna baxmayaraq, iqlim dəyişikliyinə gətirib çıxaran cinayətlərin hal-hazırda aktiv şəkildə dünya ölkələrinin hüquq mühafizə orqanları tərəfindən araşdırılması, bu sahədə uğurlu dövlət ittihamının həyata keçirilməsi müəyyən dərəcədə optimizm üçün səbəbdır. Belə olan şəraitdə, hüquq mühafizə orqanlarının beynəlxalq ictimaiyyətin bu sahədə düzgün istiqamətdə hüquqi təfəkkürünün formalaşmasında fəal rol oynaması labüd bir məsələdir.

Milli müstəvidə görülmüş tədbirlərin yetərli olması, iqlim dəyişikliyinə kriminallaşdırılmasının əsaslarının əslində geniş olmadığına dair yuxarıda istinad edilmiş mövqedən fərqli olaraq, bəzi alimlər prosesin tamamilə beynəlxalq müstəvidə müəyyən edilmiş meyarlar əsasında həyata keçirilməsini təklif edir. Belə ki, Farellin irəli sürdüyü nəzəriyyəyə əsasən istənilən münafiqşənin “karbon izi” qalır [6]. Onun

fikrincə, cinayət münafiqşenin bir növüdür. Doğrudur, müasir elmin sənaye proseslərindən kənar olan həmin karbon izinin dəqiqliyi ilə hesablanmasını təmin etmədiyi, hüquq alimlərinin isə karbon izi ilə cinayət əməlləri arasında səbəbli əlaqənin tam qura bilmədiyi görünür. Lakin sözü gedən alimin bu yanaşması qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə ciddi təsir göstərərək bu sahədə dəqiq nəticələrin əldə olunmasına xidmət edə bilər. İstənilən halda, karbon izinin dəqiq hesablanmadığı indiki dövrdə cinayət nəticəsində əmələ gəlmiş karbon izinin dəyəri karbon emissiyasının qarşısına almaq üçün sərf olunacaq vəsaitdən qat-qat artıq olması da inkar edilə bilməz.

Hüquq mühafizə orqanlarının iqlim dəyişikliyi ilə bağlı fəallığına təsir edən hallardan biri də qlobal səviyyədə baş verən bu prosesə cavab olaraq beynəlxalq qurumun təsis olunmasının labüdlüyüdür. Analoji proseslər müxtəlif cinayətlər üzrə Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin təsis olunması ilə nəticələnmişdir. Keenanın iddiasına əsasən, iqlim dəyişikliyinə kriminallaşdırılmasının şərtlərindən biri bu sahədə ixtisaslaşmış beynəlxalq məhkəmənin və digər aidiyyəti qurumların formalaşmasının vacibliyidir. Bu cür qurumun təsis olunması milli müstəvidə hüquq mühafizə orqanlarının səlahiyyətlərinin məhdudlaşdırılması və bir qismini həmin quruma verilməsini nəzərdə tutur [5, s. 89-90].

Lakin unutmamaq lazımdır ki, iqlim dəyişikliyinə baş verməsinə dair beynəlxalq ictimaiyyətdə yekdil fikir yoxdur. BMT səviyyəsində iqlim dəyişikliyi fakt kimi qəbul edilir [4], yəni real olaraq yer kürəsində iqlimin dəyişikliyinə baş verməsi, bu səbəbdən müxtəlif bölgələrdə böyük kütlədə insanların həyatına mənfi təsir göstərməsi, iqlimlə bağlı dəyişikliklərin təbii səbəblərdən deyil, antropogen faktlarla bağlı olması bildirilir. Bununla belə, mötəbər qurumların apardığı tədqiqatların nəticələri onu göstərir ki, hətta aparıcı inkişaf etmiş ölkələrin əhalisinin əhəmiyyətli hissəsi (46%) yaxın dövrdə iqlim dəyişikliyinə təbii proses olduğunu düşünürdü [5].

Bu baxımdan, beynəlxalq səviyyədə hüquq mühafizə orqanları arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi, bu sahədə lazımı praktik tədbirlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən konfransların keçirilməsi və məqalədə sadalanan məsələlərin müzakirəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

IV. Nəticə

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, mövcud şəraitdə iqlim dəyişikliyinə tam şəkildə kriminallaşdırılmaması, ətraf mühit əleyhinə olan milli qanunvericiliklərdə olan normaların tam olaraq iqlim dəyişikliyi ilə bağlı hüquqpozmaları əhatə etməməsi, bu sahədə vahid mövqeyin olmaması, proseslərin qlobal müstəvidə cərəyan etməsinə baxmayaraq bu sahədə ixtisaslaşmış qurumun olmaması, bu cür qurumun təsis olunmaması ilə əlaqədar səlahiyyətlər bölgüsünün dəqiq mövqeyinin olmaması, yurisdiksiyaların bölünməsinin problemləli olmasını nəzərə alaraq iqlim dəyişikliyi əleyhinə hərəkətdə hüquq mühafizə orqanlarının iştirakına dair birmənalı fikir söylənilə bilməz. Mövcud şəraitdə hüquq mühafizə orqanlarının üzərinə düşən vəzifə milli qanunvericilik çərçivəsində fəaliyyətlərinin gücləndirilməsi, beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, ümumi proseslərdə fəal iştirak etməsi, qarşılıqlı dialoqun aparılması və iqlim dəyişikliyinə kriminallaşdırılması, bu mübarizədə ən azı ümumi prinsiplərinin formalaşdırılmasında fəallıq göstərilməsi vacibdir.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Byrne, Mark. "Climate Crime: Can Responsibility for Climate Change Damage Be Criminalised?" *Carbon & Climate Law Review*, vol. 4, no. 3, 2010, pp. 278–90. *JSTOR*. URL: <http://www.jstor.org/stable/24323993> (last access: 29.07.24).
2. Gardner G. Many climate change scientists do not agree that global warming is happening. *BMJ*. 1998 Apr 11; 316(7138):1164. DOI: 10.1136/bmj.316.7138.1164. PMID: 9552965; PMCID: PMC1112950. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1112950/> (last access: 29.07.24).
3. Gilbert, G. International Criminal Law Is not a Panacea - Why Proposed Climate Change 'Crimes' Are Just Another Passenger on an Overcrowded Bandwagon. *International Criminal Law Review*, 14(3), 2014, 551-587. URL: <https://doi.org/10.1163/15718123-01402002> (last access: 29.07.24).

4. Is Climate Change Real - Climate Myths vs Facts, United Nations Climate Action.
URL:
https://www.un.org/en/climatechange/science/mythbusters?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAu8W6BhC-ARIsACEQoDC3WqP6CNN8gm1A-NSSw7XSB8-E8NF7aeBUfrGHL-Mc2sbDvCm1OqoaAklREALw_wcB (last access: 29.07.24).
5. Patrick J. Keenan - International criminal law and climate change, 37 B.U. Int'l L.J. 89 (2019) International Criminal Law and Climate Change.
6. Pease, K., Farrell, G. Climate Change and Crime. *Eur J Crim Policy Res* **17**, 149–162 (2011).
URL: <https://doi.org/10.1007/s10610-011-9143-1> (last access: 29.07.24).

THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN THE FIGHT AGAINST CLIMATE CHANGE

KAMRAN ALIYEV¹

Abstract

This article discusses the importance of mobilizing law enforcement agencies in preventing the negative effects of climate change and the issue of responsibility for “environmental crimes”. During the leadership of the National Leader Heydar Aliyev, in addition to increasing the economic potential and improving the well-being of our people, attention was also paid to nature. The successful state policy in this area, pursued by Ilham Aliyev, President of the Republic of Azerbaijan, has resulted in global recognition and acceptance. Holding an international event against climate change in our country requires the active involvement of law enforcement agencies in this process. Specifically, coordinating legal processes occurring internationally at the national level, continuing the search for legal foundations for these processes, and determining the types of responsibility for climate change are crucial. Since the main activity of law enforcement agencies takes place in the field of criminal justice, the formation of the disposition of such crimes is also of particular importance in this regard. In order to solve this complex problem, discussions should be continued and the dialogue among a wider number of scientists and practicing lawyers should be intensified.

Keywords: climate change, environment, international law, liability issues, law enforcement agencies, environmental crimes, global problems.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В БОРЬБЕ С ИЗМЕНЕНИЕМ КЛИМАТА

КАМРАН АЛИЕВ²

Резюме

В данной статье рассматривается важность мобилизации правоохранительных органов в предотвращении негативных последствий изменения климата, а также вопрос ответственности за «климатические преступления». В период руководства Общенационального лидера Гейдара Алиева наряду с повышением благосостояния нашего народа за счет укрепления экономического потенциала уделялось внимание заботе о природе. Продолжением этого курса

¹ Prosecutor General of the Republic of Azerbaijan / email: ap@prosecutor.gov.az

² Генеральный Прокурор Азербайджанской Республики / email: ap@prosecutor.gov.az

стала успешная государственная политика Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева, которая получила признание на международном уровне. Проведение международного мероприятия по борьбе с изменением климата в нашей стране требует активного участия в этом процессе правоохранительных органов. Важно в первую очередь координировать правовые процессы, происходящие на международной арене, на национальном уровне, продолжать поиск правовых основ этих процессов в целом и определять виды ответственности за изменения климата. Учитывая, что основная деятельность правоохранительных органов связана с осуществлением уголовного правосудия, формирование диспозиций преступлений данной категории приобретает особую важность. Для решения этой сложной проблемы необходимо продолжение обсуждений и активизация диалога с участием более широкого круга ученых и практикующих юристов.

Ключевые слова: изменение климата, окружающая среда, международное право, вопросы ответственности, правоохранительные органы, экологические преступления, глобальные проблемы.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.11.2024

Çapa qəbul tarixi: 25.11.2024